

ՍՐԲԱՎԱՅՐԻՆ ԿԱՆԹԵՂԸ

ԳԼՈՒԽ Գ.

ԱՆՈՐ ՇԻՋԱՆԻԼԸ

(Տես. Բազմ. 1915 էջ 262)

Քնական դիտողութիւն մ'է, որ ինչպէս կանթեղ մը այնչափ աւելի պայծառ կը փայլի՝ որչափ որ իւր գտնուած տեղը մութ ըլլայ, այսպէս ալ առաքինութիւնը այնչափ աւելի կենդանի լուսով կը փայլի՝ որչափ աւելի ընդդիմութեանց շրջանակին մէջ սեղմուած ըլլայ — Արդ, մեր նիւթին համար հետեւեցներ հանելով, կրնանք ապահովցնել որ Գեղէնի զինուորացի լապտերներու նման, որոնք չյայտնեցին իրենց շլացուցիչ լոյսը մինչև որ կաւեղէն ամանները, որոնց մէջ փակուած էին, չխորտակուեցան և գետին չհետուեցան, այսպէս ալ Բիւրբոյի կնոջ և աղջկան առաքինութիւնը այնչափ աւելի պայծառ կերպով փայլեցան, որչափ որ իրենց խեղճ մարդկութիւնը նուաստացաւ, իրենց մարմինները չքաւորութենէ հիւժեցան, և իրենց սրտերը վշտացան ու տառապեցան Բայց աղջկան սրտին մէջ նոր տագնապ մը աւելցած կ'երևար, որ թէպէտ քիչ անգամ թեթիւ ամպով մը իւր ճակատը կը մթազնէր, սակայն մօրը հըսկող աչքերէն չը փախաւ և սա կրցաւ զայն նշմարել. թէպէտ և իսկոյն նորէն քաղցր պարզութիւն մը կը տիրէր հոն. և այս ստուգիւ երկրային միութարութեանց արդիւնք մը չէր։ Մինչդեռ երկուքն ալ լուսութեամբ միասին իրենց գործերուն կը զբաղէին, այնպէս կը թուէր թէ ահա աղջկան կուրծքէն հառաչանք մը պիտի ելլայ, կարծես թէ արցունքի կաթիլ մը իւր աչքերուն վրայ կը փայլէր, բայց եւ ի նոյն վայրկեանի ձեռքերը թուցած ծունկերուն վրայ կ'իյնային, աչքերը և դէմքը դէպ ի երկինք կը դառնային, և քաղցր ժպիտ մը կը փայլէր շրթունքներուն վրայ, որոնք կը շարժէին այնպէս իրրեւ թէ իրեն մօտ մէկու մը հետ խօսէր։ Այն վայրկեանն

բուն՝ մայրը չէր համարձակեր զինքն ընդհատելու, կը դիտէր զարմացած և միանգամայն զարհուրած, վասն զի կը հաւատար որ երկնային հոգիներու հետ սերտ յարաբերութեան մէջ է։

Վերջապէս օր մը հարցուց թէ այն վայրկեանին ինչ բան այնչափ իւր միտքը կը զբաւէ։ «Բան մը պիտի չծածկեմ քեզմէ, ո՛վ ամենասիրելի մայր իմ, պատասխանեց աղջիկը։ Ճշմարիտն այն է, որ ես սաստիկ կը տանջուիմ, մտածելով որ ճշտ ուխտիդ համեմատ քիչ օր վերջ իմ նուիրմանս վախճանը կու գայ, և ես պիտի ստիպուիմ հանել իմ սպիտակ զգեստս, և հագուիլ աշխարհայինը»։

«Այսպէս դուստր իմ, աւելցուց մայրը, ամենուս համար ալ լաւ է որ այնպէս ըլլայ։ Դու հիմայ արդէն բաւական ոյժ ունիս դաշտասիրին աշխատութեանց զբաղելու, և այս անկարելի պիտի ըլլայ ճշտ հիմակուան զգեստովդ։ Ես չեմ կրնար դաշտ երթալ և զքեզ թողուլ որ միևնաճիւն տան մէջ։ Բայց աստի շատ անհրաժեշտ է որ մենք աշխատինք մեծագոյն զօրութեամբ մը, վասն զի...» — Այս խօսքին՝ կեցաւ նա, աղէկ տեսնալով որ ըսելիքը կրնար յանդիմանութիւն մը երևնալ իւր էրկան համար. ինքը չէր ուզեր այդպիսի բան մ'արտաբերել, բայց իւր արցունքները յայտնեցին իւր դիտումը։ Աղջիկը աւելցուց. «ո՛չ թէ ես աշխատութենէ կ'ուզեմ փախչիլ, կամ չեմ ուզեր երևնալ ինչ որ եմ իրօք, խեղճ գիւղացի աղջիկ մը. բայց շատ աղէկ կ'ըմբռնեմ որ թողուլ այս ուխտական սպիտակութիւնը, աւելի պիտի ենթարկուիմ աշխարհի փորձութեանց և վտանգաց, և թերեւս պիտի կորսնցնեմ Երկնից թագուհւոյն առանձին պաշտպանութեան իրաւունքս, զոր կը վայելի մինչև հիմայ իրրեւ իւր դուստրը անած ըլլալով, Հիմայ ժամանակն է, ով ամենասիրելի մայր իմ, հիմայ ժամանակն է որ ես յայտնեմ քեզի իմ անձինս նուրը՝ զոր ըրի այն գիշերը՝ երբ ես առաջին անգամ տունէն դուրս մնաց, և գործիս համար կրկնեմ եմ սուրբ

խորանին առջև։ Այո՛, կրկին կրկին աղօթած եմ որ բնաւ չձգուի որ սպիտակ քօղս վրայէս հանեմ, այլ կարենամ զայն մինչև գերեզման անարատ կրել վրաս։ և ասկէ զատ... (տատամսեցաւ և աւելցուց երկրայական խօսքերով) աղաչեցի Ուստուծոյ՝ որ իմ կեանքս առնու սիրելի հօրս փրկութեան համար և որպէս զի վերստին առաքինութեան ճամբուն վերադառնայ։ ևս սակայն չեմ կրնար ապահովապէս յուսալ որ իմ աղօթքս և նուիրումս ընդունելի եղած ըլլան»։

Մայրը անուշ կերպով մը յուզուեցաւ երբ լսեց այս խօսքերը, և իսկոյն վրայ բերաւ։ «Լաւ ուշ դիր, դուստր իմ, զգուշացիր զԱստուած փորձելէն։ հաճի Ուստուած լսել քու աղօթքդ ի նպաստ խեղճ հօրդ բայց ոչ այս պայմանաւ։ Յիրաւի, — կրկնեց նա վայրկեան մը խորհրդածելէ վերջ, — պատճառ մը չեմ տեսնար երկունց պաշտպանութեան վրայ տարակուսելու, որովհետեւ մեր այսչափ վշտերով հանդերձ, դու բնաւ ինծի այսչափ զօրեղ և առողջ չես երեցած»։

Սակայն վերջապէս մէջերնին որոշեցին որ ուխտին տարեկարծին, արշալուսին ծագած ատենները, եկեղեցի պիտի երթային շնորհակալութեան համար քանի մը ժամ հոն հանգարտ աղօթելու համար սուրբ կանթեղին լոյսին տակ, զոր աղջիկը շատ կը սիրէր, հաղորդութիւնը ընդունելէ առաջ։ որմէ վերջ պիտի փոխէր իւր սպիտակ զգեստը և գեղջկական սովորական զգեստն հագուած, իրենց բնակարանը պիտի դառնային։ Այսպէս ամէն բան կարգի դնելով, և քահանային հաւանութիւնն ալ առնելով, որ իրենց համար բաց պիտի թողուր եկեղեցւոյ դուռը, ոչ մէկը և ոչ միւրը այլևս այս նիւթիս վրայ խօսեցան։ Միայն թէ Մարիամ բոլորովին իւր միտքը այն բանին զբաղեցած կ'երեւէր, և ամէն ուշադրութիւն կ'ընէր պատրաստելու զգեստը՝ որով վերջին անգամ մը իբրեւ Ուստուծոյ նուիրեալ պիտի երևնար, որպէս զի անոր սպիտակութիւնը և մաքրութիւնը կատարեալ ըլ-

լայ, և կ'աշխատէր ընտրելագոյն ծաղիկներէ պսակ մը կազմել, իբրեւ իւր վերջին ընծան՝ իւր Տիրուհոյն և պաշտպանին արձանը պսակելու համար։

Բայց մենք անգամ մ'ալ դեռ պէտք ենք մեր ընթերցողին ուշադրութիւնը վերցնել մօր և դստեր առաքինութիւններէն, թշուառ իիէրըոյին զորադժգործերուն ետեւ երթալու, և վերջապէս զինքը տեսնալու համար եղբրան և նուաստութեան խոր անդունդին մէջ ընկղմած։ — Եղեռնը գործելու համար սահմանուած ամիսը լրացած էր, որ՝ ըստ խոստման՝ պէտք էր վերջինն ըլլալ։ Եկաւ ժամանակը, յորում պէտք էր այդ իրագործուի։ Բայց իբր ամենախորին և անթափանցելի գաղտնիքի մը մէջ ծածկուած էր, թէ՛ իր տեսակին նկատմամբ և թէ՛ տեղւոյն՝ ուր պիտի գործուէր։ Այդ ժամանակամիջոցին ամէն կանկարդախի, որ արժէք մ'ունէր այդ երկու բաղախիդներնուն տանց մէջ, պատրաստուեցաւ յանկարծակտն փախստեան մը համար։ Իսկ իրեն անձին նկատմամբ, իիէրըոյ բան մը չէր որոշած ոչ փախչելու, ոչ ալ ինքզինքն արդարութեան հետագօտութենէն ազատելու համար, ոչ միայն անոր համար որ եղբրան ինչ ըլլալը չէր գիտեր, կամ անոր համար որ չէր գիտեր ու բոլորովին անտեղեակ էր անոր հետեանքներուն, և հոգ չէր ընել ունենալիք յաջորդութեան համար։ Մատնուած խղճի խայթի, ամօթոյ և ամէնադառն ցաւոյ, շատ աւելի կ'ընտրէր բանտ, թիավարութիւն և կախաղան, քան թէ իւր ներկայ վիճակը, և սակայն դեռ բուր հետեանքները և վտանգները չէր գիտեր, վստահացած այնու որ այս վերջին եղեռնը գործելէն վերջ, ազատ պիտի ըլլար այն գերութենէն յորում կ'ապրէր իրենց ի չարն ընկերակցութեան այդ վերջին օրը, իւր ընկերները կը ջանային իւրեն միտքը զբաղեցնել, և իրենց վայրենի առաջարկութիւններով զինքն այդ անախորժ ակնկալութեան վիճակէն հանել։ և կերակուրէն վերջը իրեն այնչափ խմցուցին, որ եթէ բոլորովին չգինովցուցին,

գէթ թմրեցուցին իւր բոլոր կարողութիւնքը և արիւնը բորբոքեցին։ Պատրաստ էր ամէն բանի, և կարծես թէ այլևս պատրաստուած էր որ և է ոճիւր գործելու։ Այնքան յուսահատական էր իւր յուզումը, որ մինչև խելագարութեան աստիճանը կը հասնէր։ Եւ մինչդեռ ինքն իրեն կը զոգար մտածելով որ նոյն իսկ մարդասպանութիւն մ'ալ կրնային պահանջել իրմէ, ուրիշ ոչ մէկ ոճիւր այլևս իրեն այն վայրկենին հաւատր կամ անկարելի կ'երևէր։ Եւ սակայն երբ յայտնեցին իւրեն Քէ ինչ եղեոն կը պահանջէին իրմէ որ գործէր, այս այնքան իւր մարէն իսկ չէր կրնար անցնիլ, որ մարդասպանութեան պէս ահաւոր երեցաւ, և այնպիսի խորին սարսափ մ'ունեցաւ, որ նոյն իսկ իւր ընկերները տատամսեցուց։

Գիշերը շատ առաջ չէր գացած, երբ իրճիթէն ելած ատենին, յայտնեցին Բիէրրոյի իրենց արշաւանքին առարկայն։ Պարզապէս Մոնթէ Մարիայի եկեղեցին աւարել և կողոպտել էր, գողնալ իւր թանկագին մետաղները, նուէրները, խորանին հարուստ արծաթեղէնները, իւր խորանին իւր տապանակին զարդերը, և ամէն բան Սպանիոյ սահմանագլխէն անդին տանիլ։ Բաց աստի ամէն կարևոր զգուշութիւն տեսած էին իրենց հարուստ աւարը պահելու կամ ձուլելու համար, և այնպիսի կերպով մը փախչելու, որ յայտնուելու ամէն վտանգէ ազատ մնային։

Եթէ թշուառ Բիէրրոյի գլխուն կայծակ մ'իջած ըլլար յանկարծ, այնչափ անշարժ արձանացած պիտի չմնար նա, ինչպէս որ մնաց այսպիսի անզգամ դիտում մ'իմանալով։ Հագուել քիչ մը ինքզինքը գտաւ, սկսաւ ազազակել և բողբոջի՜ որ ոչ մէկ մարդկային զօրութիւն կրնար զինքը բռնադատել այդպիսի ահաւոր սրբապղծութիւն մ'ընելու։ Բայց իւր ընկերները, օգուտ քաղելով այն առն իրենց անոր վրայ ունեցած իշխանութենէն, այնպէս վարուեցան հետը, ինչպէս ճարտար ձկնորս մը կը վարուի ձկան հետ, որ կեռին առաջին խոցելը կը զգայ։

Թողուցին որ զեղանի, թողուցին որ բոլոր իւր բարկութիւնը թափէ, և երբ իւր կրից առաջին զեղումը լնացուց, սկսան շահիլ զինքն, իրենց անոր վրայ ունեցած անօրէն ազդեցութեան բովանդակ ուժով։ Սակայն ցուցուցին իրեն որ արդէն իսկ անցած էր իրենց դիտումէն ետ կենսաբանականակը։ և եթէ իրենց նկատմամբ այդպիսի մատնութիւն մը մտածէր, իրենք անմիջապէս իրօք պիտի կատարէին զինքը տէրութեան ձեռք յանձնելու սպառնալիքը։ Բաց աստի, կ'ըսէին թէ ճշմարիտ յիմարութիւն է, այնչափ ոճիւրներու վերայ, չգործել մէկ մ'ալ, որ իրենց ըրած խոստման համեմատ, վերջինը պիտի ըլլար. և եթէ զղջացած էր այդպիսի կեանք մ'անցնելուն, իրեն համար հաւասարապէս դիւրին էր զղջալ նաև այս մեղքին վրայ, ինչպէս առաջիններուն։ Իսկ եթէ, լիովին կորսուած էր ուրիշ առիթներու մէջ գործած ոճիւրներուն համար, այս վերջինս իրեն վիճակը աւելի յոռեզոյն չէր ընէր։ Գործածեցին դեռ ուրիշ շատ համոզումներ և ամենաշար սրամարանութիւններ, և երբ վերջապէս տեսան որ բոլոր իրենց ջանքն անօգուտ է. կատարաբար սպառնացին որ կ'ուզէին իրենց վրէժն անուել, և նոյն իսկ փութով սկսիլ, իւր կիներ և աղջիկն սպաննելով։

Երկու պատճառ կը բռնադատէր զիրենց որ այնքան ստիպով կ'ուզէին զինքն իրենց գործակից ունենալ։ Նախ, որ իւր խօսքերէն իմացած էին որ ինքը լաւ տեղեկութիւն ունի թէ ո՛րչափ իրական կամ առ երեստ արժէք ունեցող բան կայ եկեղեցւոյ զարդերուն մէջ, լաւագոյն ժամանակաց մէջ հոն իրրև այդ եկեղեցւոյ լուսարար ծառայած ըլլալուն համար։ Մինչդեռ իրենց պարզ վեր ի վերոյ աչք մը ձգած էին այդ Սրբարանին մէջ դիզուած հարստութեանց վրայ։ հայեացք մը՝ որ կը բաւէ իրենց անյազ փափաքը վառելու համար, բայց որ չէր կրնար առաջնորդել իրենց աւարն ընտրելու համար։ Երկրորդ՝ որ, ասկէ շատ աւելի նուաստ և ամպարիշտ դիտում մ'ունէին։ — Իրենք Բիէր-

րոն գործածած էին իբրև պարզ գործիք մը. այլևս այս գիշերուընէ վերջ իրեն ծառայութեանց պէտք չունենալով, մըտքերնին դրած էին գործածել զինքը նաև իբրև զոհ իրենց փախստեան և թողլով զինքն արդարութեան ձեռքն, անոր հետազոտութիւններէն ազատել իրենց գիւրնէն: Անոր՝ իրենց հետ այնչափ ընտանութեամբ վարուիլը, որ ընականապէս ամենածանր կանկալներ կրնայ առաջ բերել, իր ընտելեան տկարութիւնը, որով իսկոյն ըրած ոճիւր պիտի խոստովանէր, իր վրայ պիտի դարձնէին օրինաց բովանդակ վրէժխնդրութիւնը, որ այլևս զիրենց փնտռելու այնչափ մեծ փոյթ մը պիտի չունենար: Ասոնք էին անաւ անոր ընկերաց իրեն նկատմամբ ունեցած սատանայական դիտումները և, ուրիշ խօսքերով, այս է անաւ չարբու հետ բարեկամութեան հետեանքը:

Աւազակներուն ըրած անաւոր սպառնալիքն այնպիսի կատաղութեամբ և վճռական շեշտով մ'ըսուեցաւ, որ Բիւրեղոյ, անոնց հաստատամտութեան վրայ ունեցած փորձովն իմացաւ, որ բոլորովին չար մտքով եղած էր, և կէտ առ կէտ ալ պիտի գործադրուէր: Այս բանիս վրայ արիւթիւնը թուցաւ. յանկարծ տիրեց իրեն սրտին վրայ մտածութիւնն իւր անցեալ անհոգութեան և անգութ լքման, յորում ձգած էր իւր սիրելիները, կինն ու աղջիկը: Գորս զեռ իւր սրտին մէջ կը սիրէր ու կը յարգէր: — Պիտի կարենա՞ր ուրեմն ամէն բանէ վերջ իրենց դահիճն ալ ըլլալ և կերպով մը ինքն իսկ զանոնց սպաննել: Այսպիսի մտածութիւն մը անհանդուրժելի երեցաւ իրեն, և երկու հակառակ զգացմանց մէջ տաքնապած, և բողոքելով յերկինս, ընտրեց այն՝ յորում նուազ անէձց կը տեսնար ու կը կարծէր, և հաւանեցաւ ընկերակցել իւր բրուտաւորներուն:

Վարկեաններն ստիպողական էին, որովհետև գիշերուան մեծ մասն այսպիսի վէճերով անցուցած էին, սակայն քանի մը ժամ կը պակսէր լուսնալու և գողերը չէին

ուզեր այլևս երկարատև յապաղել իրենց ձեռնարկին գործադրութիւնը: Մաղձոտ և լուռ կերպով հասան մինչև եկեղեցւոյ դռնը, և մէջերնին որոշեցին որ մէկը զուար պիտի կենար ջրիով, մինչդեռ միւսը Բիւրեղոյին հետ միասին ներս պիտի մտնար և աւարը դուրս պիտի բերէր:

Դուռը բաց գտան, բայց այս բանս իրենց զարմացեց չպատճառեց, որովհետև շրջակայ բնակիչներէ ոչ ոք և ոչ իսկ իննար երազել որ այդպիսի սրբապղծութիւն մը կարելի ըլլայ: Ուստի զգուշութեամբ և լուռութեամբ մտան ներս, հրկուքն ալ սեմին վրայ կեցան, իբրև թէ անտեսանելի ձեռք մը զիրենք բռնէր. և այնպէս երեցաւ որ նոյն իսկ այդ կարծրասիրտ գողը կը վախէր քալ մ'աւելի առաջ երթալ: Մատրան մէջ այնպիսի խոր և լուին անզորութիւն մը կը տիրէր, որ Բիւրեղոյ կրնար իւր սրտին բարախումբներ համարել. բարախումբն սարսափի և խղճի խայթի. կանթեղին բոցը կը վառէր պայծառ և լուսաւոր, և բովանդակ սըրբարանը կը տաքնար իւր ջրմ ճառագայթներով. Բիւրեղոյի առաքինութեան օրերու մէջ երբէք աւելի սրբազան, նուիրական կամ սիրելի չէր երեցած այս լոյսը որչափ իրեն սև մատնութեան այս գիշերուան մէջ: Խորանին արծաթներն ու զոհարները երբէք այդպէս ճառագայթաւ ձակ չէր տեսած. բնաւ՝ պատեհուն վրայ նկարուած սուրբերը աւելի քաղցր հասկացք մը չէին ձգած իր վրայ. երբէք նոյն իսկ խորանին արծաթն աւելի սիրալիր և զթած ծիծաղով մը չէր նայած իրեն, ինչպէս այն ատեն յորում իւր հոգին սրբապղծութեամբ մը քանի մը վայրկենէն պիտի պղծուէր:

Կարծես թէ ամէնքն ալ իրեն կը դատնային յանդիմանութեան սուր խօսքերով. «Ա՛հ Յուդա, համբոյրով մը պիտի մատնես Աստուածամարդոյն Մայրը»: Այլևս չկարենալով դիմանալ այսպիսի տեսարանի մը, աչքերը գետիլ խոնարհեցող, և իսկոյն միտքն եկաւ իւր պզտիկ աղջիկն, որ հոն սեմին վրայ, եօթը տարի առաջ,

իրեն առջևը դրուած էր, երկրորդ անգամ միալ կենաց ջուհը քնանալով, և ինքն ալ անոր ցով լոխն շնորհակալութեամբ մը ծնրադիր կը կենար: Այո՛, ամէն ինչ իւր շուրջը հիմայ ալ նոյնպէս կը խօսէր իրեն հետ՝ ինչպէս նոյն ատեն, ամէն ինչ նոյնպէս կը խօսէր, բացի իւր սրտէն. ո՛հ, ինչ էր այն առաջ և ո՛րչափ փութուած էր այժմ: Բուռն ճիգով մը վանեց մտքէն այդ տեսիլը և աչքերը վեր վերացուց. բայց այս ըրած միջոց պատահեցաւ կանթիլին միշտ հաստատուն բողին, որ ամէն առարկայից բովանդակ այդ հըմայքն ու գեղեցկութիւնը կու տար: Մարդու մը աչքն, իւր մարմնոյն լոյսն, ինչ որ է դէմքին միւս մասանց համար, նոյնպէս ալ կ'երևար Բիէրրոյի մտաց, Սըրբարանին այս մաքուր և միայնակ կանթիլը: Ասիկայ էր անոր աչքը, որով իրեն վրայ կը նայէր ուշադրութեամբ, բայց միանգամայն քաղցրութեամբ մը, դիտելու համար թէ արդեօք պիտի ունենար խորչափ արիւթիւն իւր ամպարիշտ խորհուրդներն իրագործելու: Այն դիւթիչ ազդեցութիւն, որ կայ մարդուս աչաց մէջ մարդասպանին հարուածը, կամ վայրենի կենդանւոյ մը յարձակումը կեցնելու համար, նոյն ազդեցութիւնը կը ներգործէ իրեն վրայ Սըրբարանին այս աչքն ալ: Կը դիւթէր զինքը և իւր տեղը անշարժ կը կեցնէր. և երկրիս բոլոր սպառնալիքն ու խոստումները չէին կրնար զինքն այդ ոճիւրը գործելու բռնադատել, թանի որ այդ Աչքը իւր վրայ իր ցուար: Սակայն իրեն աչաց՝ գերմարդկային զօրութիւն մը չէր ճառագայթեր անկէ, այլ ճառագայթներ էին որ իրենց կեղորոնէն դէպի առ ինքն շարժելով, կը թափանցէին իւր կուրծքին մէջ և իւր սրտին մէջ կը մոնային. ձայն մ'ունէին անոնց՝ որ կը խօսէր, սուր ծայր մը՝ որ կը խոցէր, թէպէտ և քաղցրութեամբ: Եւ թէպէտ շրջակայ ամէն առարկայից վրայ կը տարածուէին, երբեմն փայլուն, երբեմն նուազ, սակայն ուղղակի և խստիւ իրեն կու գային, աղեղան սլաքի մը պէս արագ, շրջակայ մթութենէն անցնելով,

բայց զինքը դեռ իւր մթութեանց մէջ ձգելով: Այո՛, իրեն համար՝ կարծես հըրեշտակի մը նայուածքն էր այն, զոր երկնային հոգին զրկած էր հոն սուրբ տեղւոյն պահպանութեան, և գիշերուան լոխն ժամերու միջոց հոն իւր երկրպագութիւնքն ընկելու համար, իբրև պահպան սրբազան գանձին, որուն իշխանութիւնն էր սակայն միայն խաղաղել և քաղցրացնել, ոչ թէ հարուածել ու ջնջել: Այս պատճառաւ էր որ այդ լոյսը այնչափ աւելի կ'ընկճէր զինքը, և կը թուլցնէր: Թերեւս այնչափ սարսափ չունենար նա, եթէ տեսնար սերովբէ մը, բոցեղէն սուր մը շողացնելով, կամ հրեշտակներ՝ ձեռքերին խարազաններով, որչափ սարսափ որ կ'ազդէր իրեն այդ խորանին և իւր գանձերուն այն խաղաղ և անմեղ պահպանը: — Ուրեմն, պիտի չկարենայ շնորհքն իր վրայ յաղթանակել:

Այսպիսի մոտածութիւնը և զգացմունք Բիէրրոյի սրտին մէջ, յիշատի քիչ ժամանակ տևեցին. բայց այդ քիչ վայրկեանները բաւական եղան իւր ընկերոջ համբերութիւնը հասցնելու, որ՝ թէպէտ և ստուգիւ կը վախէր, սակայն նոյն զգացումները չունէր, և ոչ ալ իւր սիրտը Բիէրրոյի սրտին նման լեցուած էր նոյն տագնապնելով: Սա ընդհատեց Բիէրրոյի հիացումը, և բազուկովը զրդեղով, իրեն ըսաւ ցած ձայնով, որովհետեւ այդ լուսոյն տակ աւելի բարձր ձայնով մը խօսելու չհամարձակեցաւ այդ աւագակը. «Նիւոր, ընկեր, եկուր. քարապ ժամանակ կը կորսնցնենք, լմեցնենք, շուտ ընենք»:

«Չեմ կրնար, ըսաւ Բիէրրոյ, ինքն ալ ցած ձայնով, արիւթիւն չունիմ...»:

«Ինչ յիմարութիւն. վրայ բերաւ գողը սաստկութեամբ: Տղայ ես, յիշէ՛ խոստումը: Երթանք, սկսէ՛ գործել. շուտով»:

«Չեմ ուզեր». կրկնեց խեղճ Բիէրրոյ: «Նոյն իսկ բոլոր աշխարհիս ոսկին ալ ինձ տան — չեմ կրնար կողոպտել զայն, որ այս գիշերուան պէս, ուրիշ գիշեր մը հոս իմ աղջիկս առողջացուց»:

«Եւ զոր դու հիմայ կ'ուզես մեռցնել»,

մրմռաց վայրենին, ակոռայները սեղմած, և վազրի նայուածքով մը: Եթէ կը մոռնաս քու խոստումը, յիշէ՛ մեր սպանաւ լիբը: Տասը վայրկենի մէջ ամէն բան լնացած կ'ըլլայ: Սերժէ՛, և ահա քառորդ մը վերջ ալի պիտի մնաս և առանց որդւոց»:

Բիէրրոյ վրայ ուժ չէր մնացած, և սիրտն այսպիսի մտածութեան մը վրայ կը դողար ու կը բարախէր: Շնորհաց վայրկեանը փախաւ. սատանան նորէն յաղթանակեց. և նա քոլորովին յուսահատած՝ աղաղակեց. «Թո՛ղ ալսպէս ըլլայ. թո՛ղ կատարուի իմ ճակատագիրս, սկսի՛նք, բայց ո՛չ այս լոյսին տակ ո՛չ. գէ՛թ այս բանը շնորհէ ինձ. ո՛չ այս լոյսին տակ»:

«Եւ ինչո՞ւ ոչ», պատասխանեց միւսը. «մի՛թէ բաւական չէ՛»:

«Փոյթ չէ, վրայ բերաւ Բիէրրոյ, բայց ո՛չ այս կանթեղին լոյսին տակ: Շատ աւելի լաւ կ'ըլլայ, եթէ կ'ուզես, որ ամէն ինչ կատարեալ մթութեան մէջ ընենք. կամ գէթ քու լապտերդ հանէ, և այն աւելի յարմար պիտի ըլլայ»:

Եւ երբ այսպէս խօսեցաւ, աչքերը գոցեց երկու ձեռքերով, չկարենալով այլևս կանթեղին լոյսին դիմանալ:

Գողը մրմռալով որ այս լոյսը ինքն ալ շատ չէր սիրեր, լապտերը հանեց: Անոր տգոյն, կարմիր զարկած բոցը, անցնելով ծխոտած, սեւցած ապակիէն, երեցաւ իսկոյն, իբրեւ արհամարհելու համար այն անարատ լոյսը, որ առաջ կը լուսաւորէր այդ սուրբ տեղը: Կը նմանէր արեան առուակի մը, որ յանկարծակի կը պղտորէ ամենավճիտ աղբիւր մը, կամ հրդեհուած խրճիթի մը փայլին, որ ամառնային գիշերուան լուսնոյ պայծառութիւնը կը իսպառնէ: Սակայն այս քաջալերութիւն մ'եղաւ Բիէրրոյին համար, և կարծես իւր վախերը փարատեց: Այս բանն անդրադարձաւ իւր ընկերը, և քաջալերեց զինքն ըսելով.

«Հոս եկուր, պէտք է որ կորուսած ժամանակնիս վաստկինք: Կը տեսնամ որ

դու այս կանթեղը չես սիրեր: Հա՛, հա՛, շուտով կ'ազատինք անկէ: Կարծեմ ըսերես ինծի որ այդ ամբողջ արծաթ է. ուրեմն վար քաշէ զայն, մինչև որ ես ալ խորանին աշտանակները առնուիմ»:

Բիէրրոյ ճիշդ այս մտածութիւնը ունէր արդէն, ուստի յուսահատ հաստատութեամբ մը, սակայն աչքերը գոցելով, մօտեցաւ կանթեղին. վար քաշեց զայն բռնութեամբ մը, և ուժով շունչով մը մաքրեց:

Նոյն վայրկենին աղաղակ մը հնչեց իւր ականջին, այնպէս յանկարծական, այնպէս սուր, այնպէս տագնապալից, որ չիմացուեցաւ թէ արդեօք մարդկային շըրթոնք մ'էր զայն արտաբերողը թէ միւս աշխարհէն հոգի մը. ո՛չ ինքը, ո՛չ ալ ընկերը կրնային ըսել՝ թէ, մօտէն եկաւ արդեօք այն ծախը, թէ հեռուէն, երկնից բարձրէն, թէ երկրիս խորերէն, կամ չորս կողմի դաշտերէն. որովհետեւ վայրկենական եղաւ, ոչ երկարեցաւ, ոչ ալ կրկնուեցաւ: Այլ յաջորդեց, մանաւանդ թէ ճիշտ մի և նոյն պահուն լուսեցաւ երբ կանթեղին լոյսը մարեցաւ՝ այնպէս որ թէ՛ Բիէրրոյ և թէ՛ իւր ընկերը բնականապէս միացուցին այս երկու դէպքերը՝ իբրեւ պատճառ և արդիւնք:

ԳԼՈՒԽ Դ.

ԻՒՐ ՎԵՐՍՏԻՆ ԱՐԾԱՐԾՈՒՄԸ

Սուր աղաղակը, որուն վրայ խօսեցանք նախընթաց գլխուն վերջը, սարսափով լեցուց սրբապիղծ գողերուն սիրտը: Առնց գլխաւորը այնպիսի սարսուռ մ'ուռնեցաւ, որ ակոռայները կը զարնուէին, և լապտերը իւր դողդողուն ձեռքերէն իջնալով մարեցաւ: Ասոր համար թէ՛ ինքը և թէ՛ Բիէրրոյ ղէպի դուռը վազեցին, առապարանք մատուռէն դուրս ելան. հազիւ թէ դուրս ելան, գտան իրենց միւս ընկերը որ իրենց նման ահաւոր սարսափ մ'ուռնեցեր էր:

« Լսեցի՛ր » աղաղակեցին երկուքն ի միասին:

« Հարկաւ թէ Լսեցի՛ր ». պատասխանեց նա թոթովանօք մը:

« Այնչափ լաւ Լսեցի, որ Հիմ ուզեր և Հիմ փափագիր ուրիշ անգամ մ'ալ Լսել զայն: Երթանք, երթանք ասկէ, Կ'ապաւ հովցնեմ զքեզ որ բնաւ ասկէ վերջ մըտաքէս անգամ պիտի Հանցնի եկեղեցիէն գուղութիւն ընել: Ճիշտն ըսելով, սկիզբէն ալ արդէն ես մեծ կամք մը Հունէի գործին ձեռք զարնելու »:

Երկու գողերն ի միասին այս վայրկենիս այնպիսի սարսափով Լեցուած էին, որ փախան արագութեամբ որչափ որ կրնային դէպի իրենց տունը, թողով Բիէրլոտն, որ ինչպէս որ կրնար, ինքզինքն այն մեծ տազնապէն ազատէր: Իւր առաջին զգացումը պիտի ըլլար շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ որ կրցաւ ազատել զինքն այնպիսի սոսկալի եղեռն մը գործելէն, և իւր կիներն ու աղջիկը իւր ընկերաց զաւգանական վրէժխնդրութենէն ազատելուն համար: Բայց վախը ամէն լաւ զգացում կը թմրեցնէ, ուստի իրեն մնաց միայն փախչիլ, սաստիկ արագութեամբ, իւր անօրէնութեանց տեղէն և տեղ մը գտնալ ապահովելու այն ահաւոր աղաղակին դէմ որ դեռ կը հնչէր իւր երևակայութեան մէջ:

Իրրեւ բնագոյամբ մը, նա իւր տան ճամբան բռնեց, և այն խաւարին մէջ կը վազէր նա երազ որչափ որ թոյլ կու տային իւր զոգողողուն ծունկերը: Խղճի խայթը վայրկեան մը զինքը չէր ձգեր, և կը կարծէր թէ միշտ մէկը զինքը կը հալածէ, Հովու ամէն մէկ սոսափունը այդ խոր անդունդներուն մէջ կը թուէր իրեն բազմութեան մը աղաղակը, որ բարկացած կը վազէր իւր ետեւէն. ամէն ճիւղի շարժիւն ու ամէն տեքեի խարշափումն, երկրաշարժ մը կը թուէր իրեն կամ ծառոյ բուն մը որ իւր գլխուն վրայ պիտի իյնայ: Այնպէս որ այլևս չէր համարձաւ կեն ոչ իւր չորս կողմը նայիլ, և ոչ ալ կենալ: Այլ շարունակ կը վազէր առանց շունչ առնելու:

Քիչ ժամանակի մէջ հասաւ արդէն մեզի ծանօթ այն տեղը որ դիւրին գտնովայրով մը կը տանի մեծ համբէն դէպ ի նեղ ուղին որ կը շրջապատէր անդունդը: Նա զայն շուտով կտրեց: Այն ատեն արշալոյսը կը սկսէր ծագիլ և արշալուսոյ առաջին անստոյգ ճառագայթներով, տարօրինակ դէմը մը տեսաւ նեղ ճամբուն վրայ որ իւր դիմացն էր: Մագերն ու ըզզեանները կը ծածանէին հովէն. իսկ ինքն անշարժ էր այն ժայռին նման որոս վրայ կը կենար: Այս յանկարծական տեսարանէն կեցաւ նա և տարակուսեցաւ: Յիշեց Սուրբ Գրքին խօսքերը որ անգամ մը զարհուրեցուցած էին զինքը քարոզչին պերճարան շրթունքներէն ելլալով. « Իրենց ճամբան պիտի ըլլայ խաւարային ու դիւրագայթ, և Աստուծոյ Հրեշտակը պիտի հալածէ զիրենց »: (Սաղմ. ԼԳ): Մըտածեց Բաղասամայ վրայ, զոր վրէժխնդիր Հոնշտակ մը դժուարին ճամբուն վրայ կեցուց և իրեն կը թուէր, թէ նոյն պատիժը իւր վրան ալ հասած էր աւելի վտանգաւոր պարագայի մը մէջ: Սակայն իւր ետեւ ձգածին սարսափը այնպէս սաստիկ կը տազնապէր զինքը, որ որոշեց, որ և է վտանգի ալ պէտք ըլլայ՝ ենթարկուիլ, մինչև որ հասնի իրեն բնակարանը: Ուստի վազեց դէպի իւր վախին առարկայն. բայց այն անշարժ մնաց. մօտեցաւ անոր, և այն՝ կենաց նշան մը չտուաւ: Այն ատեն դիտեց զայն լաւ մը վախով ու տազնապով յուզուած... Իւր կիներն էր:

Նա կը կենար հոն իրրեւ անխօս և անզգայ գահավիժին թոխչին վրայ, աչքերը սեւեռած նայելով անոր խորը Չտեսաւ իւր ամուսինը և ոչ Լսեց անոր գալը. և նոյն իսկ երբ նա բազուկներէն բռնեց զինքը, տուաւ իւր անունը և ըսաւ թէ ո՛վ էր ինքն, նա բնաւ չշարժեցաւ, չդարձաւ դէպ ի նա, այլ իրրեւ անզգայացած և խուլցած մնաց դարձեալ աչքերը մի և նոյն ուղղութեան վրայ սեւեռած:

« Աննչզա, աղաղակեց Բիէրլոյ այս նոր արկածին վրայ խելքը թուցածի

պէս, ինչ կը նայիս վարը: Ինչ կայ հոն վարը, որ այնչափ քու աչքդ և միտքդ գրաւեր է»:

Նա չպատասխանեց, միայն ձեռքով ցուցուց ճերմակ առարկայ մը անդունդին խորը:

«Ինչ է այդ, նորէն հարցուց նա: Ճերմակ քար մը, գառնո՞ւկ մ'է հովտին մէջ»:

«Այո՛, կրկնեց կինը, և ասոնք եղան իւր առաջին խօսքերը. բուն մեր գարնուկը, Մարիամը»:

«Ինչպէս, աղաղակեց թշուառ հայրը. ինչ կ'ընէ նա վարը»:

Այս ծայնէս կարծես սթափեցաւ դժբաղդ մայրը, որ դառնալով հանդարտութեամբ դէպի ամուսինը, այսպէս սկսաւ ըսել անոր. «Անշուշտ մոռցած ես դու, Բիւրրոյ, որ այս գիշեր կը լինայ մեր սիրելի աղջկան հրաշքով առողջանալուն եօթներորդ տարեդարձը: Այս առաւօտ մենք կ'երթայինք մեր Մատուռը լուսթեամբ քանի մը ժամ աղօթելու սիրելի կանթեղին լուսոյն տակ, իւր ճերմակ ըզգեստը հանելէ առաջ, իսկ իմ առջեւ կը ցատըէր թեթեւութեամբ և ապահովուութեամբ, երբ յանկարծակի այլևս կանթեղին լոյսը չտեսանք, և նա բնական կերպով, մտածելով որ ճամբուն դարձի տեղը հասած էր, ինչպէս ես պիտի մըտածէի եթէ ես առջեւ ըլլայի, ժամանակը դեռ չեկած դարձաւ և զահալիժեցաւ անդունդին մէջ: Եւ աղաղակ մ'արձակեցի և անզգայ գետին ինկայ»:

Այս պատմութիւնը լսելով, սուր մը կարծես Բիւրրոյին սիրտը խոցեց: Անբացատրելի տագնապի ծայնով և ձեռով մը աղաղակեց. «Արեւմտ այս գիշեր ես սպաննեցի իմ աղջկա: Եւ էի որ կանթեղը մարեցի»: Եւ առանց ժամանակ թողու որ կինը զինքն արգելու, արդէն իսկ անդունդին ծայրը նետուած էր, բռնելով տկար ճիւղերը որ ժայռերու ճեղքերէն դուրս կ'ելլէին, և մէկ ժայռէն միւսը տեղերով, վազելով կ'անցնէր այնպիսի տեղերէ, ուսկից ամէնէն աւելի յանդուգն այծն ալ չէր կրնար համարձակ ցատքել:

Տեղի կու տային իւր ոտից տակ ժայռերու կտորուանքներ, և կը գլորէին ու կը փշուրէին մինչդեռ նա կ'անցնէր անոնց մէջէն, հոգ չընելով ամենևին որ անոնցմէ ճգմուի կամ կտոր կտոր ըլլայ, և քիչ ժամանակի մէջ գտնուեցաւ, կամ մահաւանդ՝ անմիջապէս ծնրադրեց այն առարկային դիմաց, զոր կինը ցուցուցած էր իրեն:

Այն էր իւր աղջկան մարմինը որ խաղաղ կը տարածուէր իրեւ թէ կալուղ տնկողնոյ մէջ քնանար: Բնաւ անոր մէկ անդամն ալ չէր խորտակուած, դիմաց գծերէն մէկն ալ չէր արուած և ամենափոքր փնաս մ'իսկ չէր եղած, ոչ իւր մարմնոյն, և ոչ իւր զգեստներուն: Նոյն իսկ ծաղկանց պսակը, զոր նա կը տանէ, սուրբ կուսին ընծայելու համար, իրեն ձեռաց մէջն էր, և իւր սպիտակ քողը դեռ շնորհալի կերպով կը շրջապատէր զինք: Սրբուհոյ կատարինէի մարմինը, զոր հրեշտակները տարին Սինայ լեռան վրայ, ասկէ աւելի քաղցր կերպով բարձրացած պիտի չըլլայ անոնց ձեռքերուն վրայ, վասն զի իւր դառնալն այնպէս արագ ու աշխոյժ եղած էր, որ նա չիճկաւ և ոչ ալ սահեցաւ պատահուածի մը ելքէն, այլ թաւ պարզապէս անոր բռնէն և թեւերու իր կեանքը առանց ցաւի մը մարեցաւ, իրեն՝ անդունդին խորը հասնելէն բաւական ժամանակ առաջ:

Բիւրրոյ քիչ մը ժամանակ ծնադիր կեցաւ անոր քով, խորին ցաւով մը և եռանդուն աղօթքով: Յետոյ բռնելով մեռած աղջիկը իւր բազկաց մէջ, այն յարգանքով զոր պիտի ցուցնէր սրբազան Նշխարքի մը, առաջ տարաւ իւր ճամբան ձորին երկայնութեամբ մինչև որ հասաւ մի և նոյն զառի վաւրը ուսկից քանի մը վայրկեան առաջ իջած էր բոլորովին տարբեր մտածութեամբ, և զնաց դարձեալ նեղ ուղւոյն երկայնութեամբ մինչև այն տեղը ուր ձգած էր իւր կինը: Զինքը գտաւ դեռ հոն անշարժ և իբր շղթայակապ, էրբ իւր պատահական բռնը դրաւ անոր քով, նա արցունք մ'ալ չի թափեց, և

իւր մայրական ցաւոյն ամենափոքր նշան մ'իսկ չտուաւ. անոր միտքը բոլորովին ընկղմած էր խորհրդածելու հանդիպած դէպքին վրայ որ սովորական դիպուածէ կամ պարզ պատահարէ մը շատ աւելի խորհրդաւոր կը թուէր իրեն, ինչպէս որ իրօք ալ էր:

Խորին ջերմեանդութեամբ մը դրաւ իւր շրթունքները իւր գասկին դեղին և դեռ գաղջ ճակտին վրայ, և դարձաւ իւր ամուսնոյն հետեւեալ խօսքերով. «Այն բառերը զոր քիչ մը առաջ արտասանեցիր, ո՞վ Բիէրրոյ, Թաղուած են ընդ միշտ քու հաւատարիմ կնոջդ սրտին մէջ, բայց անոնք յիշեցուցին ինձ այն աղօթքին խօսքերը, որ ճիշտ ասկէ եօթը տարի առաջ ըրիր, երբ խնդրեցիր քու աղջկանդ կեանքը, միևնույն որ սրբապիղծ ձեռք մը մարեմատրան կանքեղը: Կը յիշեմ զայն» — Բիէրրոյ կը դողար տերեւի մը պէս, մինչդեռ նշանով կը հաստատէր կնոջ ըսածին ճիշտ ըլլալը: Նա շարունակեց. «Ուրեմն աղօթքդ լսելի եղած է, և զանգատելու բան մը չունիս»:

«Աղջկդ ալ երկայն ժամանակ և ջերմեանդութեամբ աղօթած էր ընդունելու համար երկու շնորհք, և վերջապէս մէկը շնորհուեցաւ իրեն: Խնդրած էր որ չըլլայ թէ Թոյլ տրուի իրեն հանել այն ճերմակ գգնատը որ զինքը Աստուծոյ և իւր ամէնօրէնեալ Մօր նուիրական կ'ընէր, և անով գրուի իւր մահուան անկողնոյն մէջ: Ե՛ս քանի մը ժամ առաջ կը մտածէի որ այս շնորհքը քնաւ պիտի չշնորհուի իրեն. բայց քու աղօթքդ երբ կատարուեցաւ, իրենն ալ ընդունեցաւ իւր կատարուելը: Նա ուրիշ խնդիրք մ'ալ ըրաւ, բայց անոր արդիւնքը չիմ գիտեր»:

«Ի՛նչ էր այդ», հարցուց Բիէրրոյ անձկութեամբ:

«Նա պատարագեց, աւելցուց Աննէդը, իւր կանքը զոր այնչափ քիչ կը սիրէր, ընդունելու համար քու վերստին դարձող շնորհաց և առաքելութեան ճամբուն մէջ»:

«Այն ատեն լսելի եղած է», աղաղակեց դժբաղդ Բիէրրոն հեծկտանօք:

Հազիւ նա այս բառերն արտասանած էր, երբ յանկարծ պայծառ լոյս մը շողշողաց անոնց աչքերուն, իբրև թէ շողշողուն աստղ մը յանկարծակի երևցած ըլլար: Երկուքն ի միասին ամենամեծ զարմացմամբ նայեցան իրենց չորս կողմը: Այս լոյսը կու գար Կանթիլէն որ նորէն վառուած էր Մատրան մէջ և որ նորէն ըստ իւր սովորութեան կը լուսաւորէր կիրճը և լեւան դիւրազայթ ճամբան, և երկուքն ալ ողջունեցին գուշակութիւնը, կամ լաւ եւ, շնորհաց դարձին նշանը:

Բարի քահանայն արթնցած էր գողերը վախցնող աղաղակէն, և ելած էր պատճառը իմանալու համար: Ամենէն առաջ ինքը մոռաւ մատուց, և իրեն մեծ զարմանք պատճառեց զայն մութին մէջ գտնալը: Բաւական ժամանակ անցուց մինչև որ կարեւոր եղած բաները գտաւ, և վերջապէս այս վայրկենիս յաջողած էր նորէն Կանթիլէն իւր տեղը դնելու և նորէն վառելու: Երբ տեսաւ Կանթիլէն գետին ձուգուած, և մանաւանդ երբ տեսաւ դուռը բացուած և աւազակաց կանթեղը յատակին վրայ, անդրադարձաւ իսկոյն որ սըրբապղծութիւն մը փորձուած էր: Նա չէր կրնար հասկնալ թէ ինչպէս խափանուած էր այդ. ամէն տեղ և ամէն անկիւն կը զննէր, և կը մտածէր հանդիպած տարօրինակ դէպքին վրայ երբ ոտնաձայնեւրու մօտենալը լսեց: Բայց իւր վախերը իսկոյն մեծ ցաւի փոխուեցան երբ տեսաւ Բիէրրոն և իւր կինը, և մանաւանդ որ առաջինը իւր բաղկաց մէջ կը կրէր աղջկան մեռեալ մարմինը:

Պէտք եղաւ որ քիչ մը ժամանակ անցնի մինչև որ նա իւր անչափ ցաւէն սթափելով կրցաւ մտիկ ընել մօր սրտանմիկ պատմութիւնը: Նա պատմեց եղածը համոռօրէն առանց յիշելու ամուսնոյն աշունը, ի բաց առեալ այն ատեն երբ նրկարագրեց անոր խնկի պէս անդունդին մէջ նետուիլը աղջկին ազատելու համար:

Բայց բարի ծերը այն ատեն տեսաւ և ճանչցաւ այդ գիշերուան խորհրդոց ճիշտ և զեղեցիկ մեկնութիւնը, երբ ծնողաց գիտցածէն զատ, ըսաւ այս խօսքերը. «Արդ ամէն բան իմ առջևն պայծառ է, ոչ միայն լսելի եղած էր իւր բաղձանքը այլևս չհազուելու աշխարհական զգեստներ, այլ նա եղած է միանգամայն պաշտպան և պահպան հրեշտակ իւր սիրելի մատրան, զոր այնչափ աղէկ կը զարդարէր իւր ներկայութեամբ: Եթէ այդ մահաբեր դիպուածը չհանդիպէր իրեն, և մօրը այդ տագնապը չպատճառէր, ինչպէս որ ալ ըլլար, գողերը իրենց դիտաւորութիւնը պիտի կատարէին. որովհետեւ անտարակոյս այն աղաղակը որ զիս քունէս արթնցուց, սարսափեցուց զանոնք, և այսու նա իւր մահուամբ փրկեց այս սուրբ տեղը աւարառութենէ: Ինքն էր մատրան իբրեւ երկրորդ կանթեղը, և այնչափ բնաւ կան է որ մէկուն մարիլը միւսին ալ մարելուն պատճառ պիտի ըլլար» — Շուտով պատրաստուեցաւ և կարգի դրուեցաւ ամենայն ինչ որ կարևոր էր այս պարագայից մէջ, Պատրաստուեցաւ դազադ մը և եկեղեցւոյն մէջ, ճիշտ մի և նոյն տեղը՝ ուր ինքը կը սիրէր ծնրադրել, և ծածկեցին զայն մահուան սև ծածկոյթով մը: Անոր վրայ, դէպ ի խորան նայելու դիրքով դրուեցաւ մարմինը, փաթթուած իւր ամենասպիտակ և ամբիժ զգեստներուն մէջ, խաչելութիւն մը սեղմած իւր ձեռաց մէջ, որոնք իւր կուրծքին վրայ ծալուած էին. անոր վրան ալ բոլորուած էր վարդաբան մը: Իւր երկայն և փայլուն մագերուն հիւսուածքը մետաքսի պէս ուսերուն վրայէն կ'իջնային, և վերջին պսակը, զոր ինքը հիւսած էր Յիսուս մանկան համար, իւր ճակտին վրայ դրուեցաւ:

Երկու կողմը ծնրադիր կը կենային ամենախոր ծնողքը. բայց Բիշերոյ չուզեց ժամանակ անցնել. յարգելի Նովոպին տունը խնայով, անոր պատմեց, մեծապէս զղջացեալ կերպով և դառն արտասուք թափելով, իւր անցեալ եղբրանց պատ-

մութիւնը. իր խղճմտանաց խայթող որդը փոխուեցաւ կատարեալ զղջման քաղցր մխիթարութեան և թողութեան ապահովութեան, Աստուծոյ պաշտօնէին արծակմամբ: Այս մեծ պարտքն աւարտելով, նա դարձաւ ծնրադիր իւր յատուկ տեղը իւր աղջկան մարմնոյն ըով: Սակայն այն ատեն իրեն կը թուէր, որ, անոր հոգին այն քաղցր լուսոյն մէջ կը սաւառնէր իր զլխուն վրայ և կը ժպտէր իրեն սուրբ երեսաց ճառագայթներով: Նա կ'երևաւ կայէր զինքը հրեշտակաց դասուց մէջ, որ կ'իջնար ուրախանալու զղջացող մեղաւորին համար և սաւառնելու անոր շուրջը, ձեռք ձեռքի տուած այն պահապան հրեշտակին հետ, որ զինքը չէր թողուցած բնաւ իր ապիրատութեանց միջոց, խնդրելով այդ մահուան անկողնէն որ հոն իրեն աղբիւր կը կենար, որ պահովցնէ զինքն իւր վիճակին իրականութեամբ վրայ. կ'երևէր իրեն թէ իւր վախճանած սիրելի աղջկան ղէմքը նոր ժպտի մը կ'առնուր և իւր աշտերը կ'ոգեւորուէին կենդանի գունով մը:

Բայց արեւ ծագած էր, և մահուան զանգակի ծանօթ հնչիւնը մատրան փոքր աշտարակաց վրայէն կը հնչեցնէր իւր սգալի հարուածները: Զանգակին այս ողբալի և տխուր ձայնէն դրացիները յուզուեցան, որովհետեւ զիտէին որ իրենց չորս կողմը հիւանդ մը չկար, և ամէնքը անձկանօք մատուռ վազեցին: Հագիւ մտան մատրան մէջ, դողդոջացին ցաւօր և զարմացմամբ լեցուելով, իսկոյն եղածը պատմութիւնով մէկուն, մէկէն ամենուն ականջին մէջ տարածուեցաւ: Սրբապիղծ փորձն ընողներու փախուստը հաստատեց բոլոր իրենց ենթադրութիւնները, մինչդեռ ըզբիշերոյ իրեն կնոջ և աղջկան հետ տեսնալը, ամէն կասկածէ կ'ազատէր զինքը:

Անկեղծ ցաւոց շատ արտասուքներ պատուեցին այս յուզարկաւորութիւնը, և շատ աւելի լացին զթալով ծնողաց վրայ՝ որ այս ցաւալի զոքարդութեան վրայ դեռ կ'ապրէին, քան թէ աղջկան մահուան ցաւին համար, որու բաղդը ամէնուն նա-

խանձելի էր: Մայրեր ձեռքերնուն վրայ
կը բարձրացնէին իրենց փոքրիկ զաւակ-
ները, որպէս զի տեսնան այս փոքրիկ
Հրեշտակին մեռած մարմինը. և այն պըզ-
տիկ և փափուկ տղաքները փոխանակ
փախչելու այս երկիւղալի տեսարանէն,
կ'երկնցնէին իրենց փափուկ ձեռքերը զին-
քը զրկելու համար:

Բաւական երկար ժամանակ տեսնուե-
ցաւ Մոնթէ — Մարիայի մատրան պզտի
գերեզմանատան մէջ այն տեղը ուր որ
թաղուած էր այս պզտիկ կոյսը, և որ
ուրիշ տեղերէ ասելի կանաչագեղ էր, և
ամէն օր նոր ծաղիկներով կը զարդա-
րուէր տղայոց ձեռքով. և թէ այս գիւ-
ղացիներէն մէկուն հարցնէիր թէ ո՞վ թա-
ղուած է այս տեղոյս մէջ, ամէնը քցի
պիտի պատասխանէին զարմանալի կեր-
պով մը. «Հոս կը հանգչի Մարիամ». ի-
բրեւ թէ աշխարհիս վրայ Մարիամ անու-
նով ուրիշ անձ մը եղած չլլաւ:

Շատ տարիներ վերջ կը նշամրուէին
այն տեղոյն մօտ, ուր թաղուած էր խեղճ
Մարիամը, ուրիշ երկու գերեզմաններ ալ.
և ասոնք իւր ծնողաց գերեզմաններն էին,
զորս ամէնքը կը պատուէին իրենց յար-
գելի ծերութեան և ատաքինութեանց հա-
մար. Ռիչերոյ ուզեց որ իւր մահուրնէ
վերջ պատմուի թէ ի՞նչպէս իր ատաքի-
նութիւնը, երջանկութիւնը, յանցանքնե-
րը, պատիժը, իւր զղիւմը և ներումը
սքանչելապէս յարաբերութեան մէջ եղաւ
միշտ Մատրան կանթեղին հետ:

ՔԱՐՏ. ՎԱՅՁՄԱՆ

— Տրամաբանութիւնը ամէն անգամ յաղթա-
կան չէ աշխարհիս մէջ, և խիստ քիչ անգամ՝
քաղաքական ժողովներու մէջ:

Մ. ՄԻՆԿԷԴԻՒԻ

— Բնութիւնը չգործեր շատով ինչ որ կրնայ
գործել քիչով:

Գ. ԳԱԼԻԼԵԻ

— Աշխարհս առաջ չերթար գոհերով, ոչ ա-
ռաջ կ'երթայ տգոհներով:

Յ. ՄԱՐԻՈՂԻՒԻ

ՀԱՅՐ ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

(ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐ)

(Բազմ. 1915 էջ 75).

III

ԱՌԾԻԾԱՌՆ

(ՏՅԱՆ ԿՈՒՅՐ, ՀԱՌՈՐ ԵՒ ՏՅԱՆԻՆԻ,
ԲԱՆՔ ՊԱՆԴԻՒԻ, ԺԱՆՔ)

Միծառնիկ, զարնան թռչնիկ, պանդուխտ
սրտերու մտերմիկ, մթամած բանտերու
լուսամտտին երգիչը քաղցրիկ, որ Ապ-
րիլի զեփիւռներուն հետ կը փախչիս
զուարթ ու թեթեւ՝ ձորէ ձոր ծաղկազուարճ,
բլուրէ բլուր ալեծաղիկ ու ծառէ ծառ
զալարագեղ, ինչ կը բերես ինծի, հէք
պանդխտիս, այս օտար երկնքին տակ՝ ուր
հայրենաբաղձ հոգիս ի գութ կը փնտռէ
շունչը զարնան հայրենեաց, երբ դաշտեր
կը լեցուին ալիքով վարուխտ, երբ ջուրեր
արծաթալիք ու քաղցրակարկաչ կը խոն-
դան արեւուն ծիրանի, և հոյլն ոսկեթեւ
մեղուաց կը թառի ծաղիկներու բաժակին
մեղրածոր, ու կեանքն անոյշ կը զարթ-
նու, իբրեւ դիցուհի չնաշխարհիկ, ու կը
զգենու լոյս, այն լոյսն օրհնեալ ու ջեր-
միկ՝ հայրենեաց վարդամատիկ արշալոյ-
սին: Ո՛հ, սիրտ իմ կարօտահար, տխրու-
թեամբ կը լեցուիս, սիրտ իմ, կտորած
սափոր ու ջախջախեալ ծաղկառօթ, —
քնար իմ ցաւատանջ, «կը մըմնջես մը-
տերմաց, կը հառաչես հայրենեաց», քնար
իմ, կորած մեղեդի և անծանօթ եղանակ...

Հայրենիք ու մտերմութիւն, աստուա-
ծային և անթառամ ծաղկունք մարդկու-
թեան, ո՛ր տայր ըլլայի՞ք ինկարոյր դարէ
դար ու չի վերածնէիք իբրեւ ցաւագին յի-
շատակներ կուրծքիս տակ արինոտ... Բայց
դուն կը թռչիս, կը հեռանաս կապոյտին
մէջ երկնից, զուարթ վարուժանիկ, և իմ
սաշերտ նուաղկոտ և արտասուտգին կը
հետեւին քցի, հոգի՞ք հայրենեաց, ծիծառ-
նի՛կ: